

DAIŪ ŠALTINIAI IR TYRIMAI**1. Programos vykdytojas** - Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Norminiai etatai skirti programai – 6.

2. Programos tikslai:

Teikti dainų, kaip reikšmingos lietuvių kultūros dalies ir jos kontekstų, šiuolaikinės interpretacijos bei (at)kurti istorinį ir sistemiskai bei regioniskai motyvuotą dainų tradicijos vaizdą, nuosekliai tęsiant fundamentinių dainų šaltinių rengimą.

3. Programos uždaviniai:

Dainų tradicija sudaro reikšmingą lietuvių tradicinės kultūros paveldo dalį, pasižyminčią senomis ištakomis, nacionalinį, istorinį savitumą išlaikančiu tęstinumu. Per du šimtmečius – jau rašytinės kultūros sąlygomis – aktyviai liudyta, kaupia ir tebekaupiamą (spausdintu ir archyviniais pavidalais) dainų gausa ir jos įvairovė, kaip valstiečių kultūrinio naratyvo lig šiol nenutrūkusi grandis, yra ir šiandien patikima bazė tiek senajai baltiškajai kultūros versijai, tiek vėlesnėms jos išsklaidoms bei kitoms lietuvių kultūrinės savasties apraiškoms tirti. Patį lietuvių dainologijos aktualumą rodo neslūgstantis įvairių visuomenės sluoksnių dėmesys šiam objektui, kaip apskritai visai įvairiapusei folklorinei patirčiai. Domimasi ir dėl praktinių, ir dėl kur kas platesnių kultūrinių interesų.

Dainų tyrimo strategija pasaulyje šiandien yra gana įvairi, vakaruose labiau orientuota į šiuolaikinės dainos būsenų įvairovę bei jų recepcijas, atlikimą ar dar kitokį kontekstinį foną. Rytinėje Europos dalyje, be šiuolaikinių dainos kontekstų interpretacijų, pačios dainos, ypač senesnės jų versijos, dažnai rekonstruojamos kaip svarbi reliktinė ritualinio diskurso dalis. Pastarųjų metų, ypač paskutinio dešimtmečio, lietuvių dainologijos tyrimai šiame fone užima greičiau tarpinę poziciją, kai, pavyzdžiui, retai pasirodantys monografiniai darbai skiriami tik kuriai nors vienai dainų sričiai (žanrui, regioniniam aspektui ir pan.; plg. *Daiva Račiūnaitė-Vyčienė, Sutartinių atlikimo tradicijos, V., 2000; Rimantas Balsys, Mažosios Lietuvos žvejų dainos, Sandaros, turinio ir poetikos ypatumai, Klaipėda, 2003; Jurga Sadauskienė, Didaktinės lietuvių dainos: poetinių tradicijų sandūra XIX – XX a. pradžioje, V., 2006*). Sistemiskų studijų pagrindu parašytų darbų, skirtų dainų kultūrai, labai trūksta. Trūksta ir šiuolaikiškų išvalgų, apibendrinančių ankstesnę ir dabartinę folkloro tyrimų padėtį, jos matymą platesniuose sociokultūriniuose kontekstuose.

Kiek kita situacija susiklosčiusi dainų leidyboje. Šiandien bendrojoje knygų rinkoje pasirodo nemažai populiarių dainynėlių, tarp jų neretai įsiterpia ir akademinio pobūdžio leidiniai. Tai tik rodo, kad jų paklausa Lietuvoje („dainų krašte“) nemažta. Tačiau iš tikrųjų tik daugiatomis Lietuvių liaudies dainų sąvadas numato apimti visuminę lietuvių dainų tradicijos panoramą. Šio daugeliu atžvilgių unikalaus poetinio paveldo mokslinės reprezentacijos idėja buvo puoselėjama dar tarpukario Lietuvoje (jau M. Biržiška siūlė leisti dainas atskirais tomiais). Todėl XX a. antroje pusėje, – sukūrus dainų klasifikacinę sistemą kaip tvirtą mokslinės bazės pagrindą – buvo imtasi šio nacionalinės reikšmės ir ne vien dainologijai aktualaus ilgalaikio mokslinio projekto. Šiandien iš numatomų išleisti 40 Lietuvių liaudies dainyno tomų iki šiol yra paskelbtas 21 šio sąvado leidinys. Tokią sąvado apimtį sąlygoja net Europos mastu išsiskirianti dainų gausa ir įvairovė.

Todėl siekiant programoje numatyto tikslo teks spręsti du pagrindinius uždavinius:

1) tyrimus vykdyti pagal atskiras individualias temas, visų pirma aktualizuojant dainų semantikos ir melodikos raidą, ieškant jos motyvacijos istoriniuose ir mažai tirtuose dabartiniuose kultūrinio gyvenimo kontekstuose; numatoma iš naujo įvertinti lietuvių folkloristikos istoriografinius darbus ir jų reikšmę;

2) toliau tęsti lietuvių dainyno sąvado tomų rengimą bei parengti spaudai atskirą neskelbtų archyvinių dainų kolekciją.

Abu programos uždaviniai kultūros tyrimų požiūriu yra aktualūs ir savalaikiai. Gana vėlai Lietuvoje atsiradus raštui, iki dabar išlieka savaip svarbus ikirašytinės (sakytinės) kultūros paveldas ir jo šiuolaikinės refleksijos. Juo labiau, kad neturime išleisti iš akių ir jau minėto fakto: lietuvių dainų tradicija iki šiol laikoma ne tik savitu senos kilmės, bet ir nuolat kūrybingai

atsinaujinančiu mūsų tradicinės kultūros fenomenu. Sprendžiamų programoje uždavinių aktualumą didina mūsų kultūros tyrimuose susidariusios akivaizdžios spragos: folklorui, du šimtmečius daugiau ar mažiau sistemingai kaupiamam archyvuose (taip pat ir skelbtam), vis dar trūksta konceptualaus mokslinio vertinimo ir šio paveldo mastus bei įvairovę atitinkančios sklaidos. Programa ir siekia susistemintai aprašyti dalį šio folkloro reiškinių, tiek rengiant jų šaltinius, tiek iš naujo interpretuojant pastarųjų turinį. Apibendrintai tariant, kiekvieno naujo fundamentinio dainų šaltinio rengimas verčia išanalizuoti keliais lygmenimis ir apibendrinti įvairiais atžvilgiais naują – neskelbtos arba sunkiau prieinamos medžiagos klodą, dažnai pirmą kartą pateikiamą mokslo apyvartai ir visuomenės poreikiams. Gilesniam lietuvių dainuojamosios tradicijos plėtotės suvokimui skirti lygiagrečiai programoje vykdomi dainų sanklodos ir jų modifikacijų bei jas sąlygojusią sociokultūrinių kontekstų tyrimai.

4. Metodologinis tyrimų pagrindimas:

Kadangi iš esmės dvikryptė dainų programa yra tęstinė ir ilgalaikė, skirta interpretuoti šiam folkloro kultūros istoriniam vyksmui, jo pokyčiams ir dabartinei raidai bei rengti dainų šaltiniams, ji savaime reikalauja ir skirtingų tyrimo priemonių. Pirmuoju atveju prieš akis turint kolektyvinių monografinių folkloro darbų perspektyvą, numatančią šio daugialypio kultūros reiškinio procesų sinchronišką ir diachronišką požiūriais grindžiamą tyrimų sintezę, kol kas šiuo metodologiniu pagrindu intensyviau bus telkiamasi individualiai ir prie individualių objektų, siekiant juos nuodugniau ištirti ir apibendrinti. Pagrindiniai individualūs programos tyrimai bus siejami su istoriškai kintančiu dainų semantikos bei jų melodikos raidos lauku. Šios srities tyrimams atlikti bei juos apibendrinančioms interpretacijoms pagrįsti prireiks iš naujo susintetinti gausius archyvinius duomenis, susiejant tarpusavyje seniausią jo dalį su naujausių lauko tyrimų liudijimais. Būtina nustatyti ne tik empiriškai lengvai pastebimas folkloro kūrybos tęstinumo bei kaitos tendencijas, bet ir išryškinti jas išprovokavusią daug platesnio mūsų laikų kultūrinio ir socialinio konteksto transformaciją. Teikiamai programai įgyvendinti tyrimų akiratyje išliks ir kiti su folkloro procesu siejami kultūros aspektai, atsižvelgiant į šiuolaikinę folkloro būklę, ryškėjančią iš pastaraisiais metais vykdomų lauko tyrimų bei taikant naujausias folkloro metodologijas. Visais atvejais bus siekiama metodologinio vientisumo: tiek sisteminant tiriamą medžiagą (esant reikalui ir ją papildant), tiek ją kritiškai vertinant bei nustatant dėsningumus ar bent užčiuopiant ryškėjančius jų kontūrus. Ištirtumo laipsniui padidinti bus pasitelkiama ne tik Lietuvos, bet daug platesni ir ne vien areališkai jai artimi (ypač Rytų Europos) tradicinės kultūros kontekstai. Dainas, kaip ir apskritai visą lietuvių folklorą, ketinama tirti išryškinant tiriamo objekto santykį su dabartyje egzistuojančiomis jo struktūromis, naudojant etnomuzikologijai, filologijai, etnologijai, antropologijai būdingas šiuolaikines priemones.

Kitą programos dalį sudaro nuosekliai tęsiami fundamentinių šaltinių rengimo darbai, beveik tiesiogiai susisiejantys su jau aptartais tyrimais. Daugiatomis lietuvių dainų sąvadas, rengiamas laikantis šiuolaikinių mokslinio šaltinio rengimo principų, jau savaime tampa lengvai prieinamu tyrimo objektu. Dėl panašių rengimo principų sąvadau gali būti prilyginamos ir naujai sudaromos neskelbtų dainų rinktinės. Tokie fundamentiniai šaltiniai rengiami atliekant kelių lygmenų tyrimus (tipologinius, tekstologinius, melodinius ir kt.), kaip rezultatą pateikiant visuomenei visuminį istoriškai susiklosčiusį dainuojamosios tradicijos diachroninį vaizdą. Jis pristatomas net tik pateikiant konkrečiais tekstais ir jų melodijomis pačią atskiro žanro dainų sistemą, bet ir ją gerokai praplečiant privalomu moksliniu aparatu (rengiami įvadai, kelių lygmenų komentarai, pridedami garso įrašai, sudaromos rodyklės, bent į dvi užsienio kalbas verčiamos plačios santraukos).

5. Tyrimų etapai ir jų charakteristika:

Programą vykdys LLTI Dainyno skyriaus darbuotojai, numatoma 6 norminių etatų komanda susideda iš 1 vyriausiojo mokslo darbuotojo, 2 vyresniųjų mokslo darbuotojų, 3 mokslo darbuotojų (vienas iš jų dirbtų 0,5 etato) ir 1 jaunesniojo mokslo darbuotojo (0,5 etato).

Monografijų rašymas.

1) *Lietuvių dainų melodijų ir dainavimo raidos bruožai* (vyresnioji m. d. dr. Aušra Žičkienė).

Etnomuzikologo rašomoje monografijoje apie lietuvių dainų melodijų ir dainavimo raidos bruožus bus siekiama išanalizuoti lietuvių dainų istorinių sluoksnių sanklodą ir jų sankirtas, atsižvelgiant į dainavimo terpės pokyčius, melodijų raidą dabartinais moderniais laikais. Tyriama ir rašoma 2012 – 2016 m. Konkretūs medžiagos tyrimo darbai ir teksto rašymas planuojamas proporcingomis dalimis pamečiui, tik 2014 – 2016 m. laikotarpiu didinant rašomo teksto apimtį.

2) Monografijoje *Dainų semantikos vingiais* (vyresnioji m. d. dr. Bronė Stundžienė) bus gilinama, kaip ir kodėl lietuvių dainos šiandien tebėra patikimas šaltinis rekonstruoti jų gilumines archetipines struktūras, savo išoriniais vaizdais šiandien primenančias dažnai vien pabodusių poetizmo šablona, tačiau leidžiantį atpažinti jame senąsias ritualizuotų tikėjimų prasmes, patyrusias istorinių kultūrinių kontekstų įtakoje įvairias folklorines adaptacijas. Rašoma 2012 – 2014 m. Tekstą rašyti numatoma proporcingomis dalimis pamečiui.

3) *Mokslininkai tautosakos erdvėse (20 a. – 21 a.pr.), kn. 1.* (vyriausiasis m. d. habil. dr. Donatas Sauka). Tai folkloristikos istoriografinė monografija, kurioje bus apibendrinama atskirų mokslininkų darbų reikšmė plėtojant tautosakos mokslą Lietuvoje. Analizuojamas laikotarpis šiuo požiūriu labai svarbus: kristalizuojasi tautosakos mokslo koncepcija, aktyviai kuriamos tautosakos rūšių klasifikacijos, tiriami atskiri žanrai ir pan. Rašoma 2012 – 2014 m. Ateityje numatoma tęsti šiuos tyrimus ir parašyti dar dvi folkloristikos istoriografijos studijas.

Monografijų rašymo eigoje ir pabaigoje numatomi kolektyviai pateiktų tyrimų aptarimai.

Fundamentinių dainų šaltinių rengimas. Numatoma per penkerius metus parengti du *Lietuvių liaudies dainų* sąvado tomus ir vieną neskelbtų dainų rinktinę (iš A. R. Niemio rankraščių kolekcijos).

1) *Lietuvių liaudies dainynas, t. 23: Vestuvių dainos, kn. 6. Kraičio išvežimo ir išvažiavimo pas jaunąją dainos* (pagrindinė vykdytojų grupė – vyriausiasis mokslo darb., vyresnysis mokslo darb., mokslo darb., jaunesnysis mokslo darb.). Rengiama 2012 – 2014 m. Pagrindinį šio tomo turinį sudarys paskutinį vestuvių etapą jaunosios namuose reprezentuojančios dainos, susijusios su kraičio išvežimo ir išvykimo į jaunojo pusę apeigomis. Atranka bus vykdoma iš 7000 tekstų variantų, iš kurių apie 3000 užrašyta su melodijomis. Numatoma paskelbti per 400 tekstų variantų, iš jų apie 250 su melodijomis, parašyti įvadą, parengti kelių lygmenų komentarus, sudaryti įvairias rodykles, parengti ir į anglų (vokiečių) kalbas išversti išsamias tomo turinio santraukas, leidinį aprūpinti kitais reikalingais priedais (kompaktinė plokštelė su garso įrašais, pratarmė, žodynėlis ir kt.).

2) *Lietuvių liaudies dainynas, t. 24: Vaišių dainos* (pagrindinė vykdytojų grupė – vyresnysis mokslo darb., 3 mokslo darb.). Rengiama 2012 – 2016 m. Tai lietuvių tradicijoje gerai pažįstamas, iki šiol populiarus dainų sluoksnis, dažnai vadinamas tiesiog užstalės dainomis. Iš 8 000 dainų variantų, iš jų apie 3000 su melodijomis bus atrenkama apie 400 dainų, iš jų apie 300 su melodijomis. Tomas rengiamas su visu anksčiau išdėstytu privalomu moksliniu aparatu.

Abiejų tomų rengimo darbus vykdys tekstų ir melodijų parengėjai, mokslinis redaktorius, kalbos (taip pat tekstų dialektologinio parengimo) ir melodijų redaktoriai bei kiti darbuotojai.

3) *A.R. Niemio dzūkų dainų rinkinys.* (pagrindinė vykdytojų grupė – vyresnysis mokslo darb., 2 mokslo darb.) Rengiama 2012 – 2015 m. Niemio surinkta lietuvių tautosaka yra išskirtinis kultūros paveldo objektas, kuris ligi šiol neprarado savo istorinės, estetinės, pažintinės vertės ir nusipelno būti nuosekliai, metodiškai ištirtas ir publikuotas. Leidinį numatoma rengti remiantis moksliniais šaltinių publikavimo principais: skelbiamų tekstų komentarų rašymas, atliekama žanrinė ir tipologinė dainų identifikacija, tekstologiniu požiūriu publikavimui netinkamų tekstų komentavimas, užrašymo duomenų nustatymas, dialektologinis tekstų redagavimas, aprūpinimas moksliniu aparatu (įvadas, pratarmė, žodynėlio ir įvairių rodyklių sudarymas, plati santrauka anglų kalba). Ketinama parengti spaudai (jei leis techninės galimybės) A. R. Niemio į fonografo volelius 1912 m. įrašytų dzūkų dainų melodijas (įrašai saugomi Suomų literatūros draugijoje Helsinkyje).

Numatomi tarpiniai kolektyvinio darbo aptarimai visų dainų šaltinių struktūrai, dainų atrankai ir kitiems būtiniams metodologinio pobūdžio aspektams koreguoti (ar patvirtinti).

Numatomų programoje darbų detalus kalendorinis planas:

2012 m.

Rengiamos trys monografijos, dvi iš jų skirtos dainų melodikai ir semantikai tirti, viena – folkloristikos istoriografijai. Renkama ir sisteminama tyrimo objektui reikalinga medžiaga,

tikslinama darbo koncepcija, rašomas tekstas.

Rengiami trys fundamentiniai dainų šaltiniai: *Lietuvių liaudies dainynas, t. 23*, *Lietuvių liaudies dainynas, t. 24*, *A.R. Niemio dzūkų dainų rinkinys*. Vykdomi pirminiam dainų šaltinių rengimo etapui numatyti dabai.

2013 m.

Toliau rašomos monografijos, folkloristikos istoriografijai skirta monografija galutinai parengiama spaudai.

Tęsimas dainų šaltinių rengimas.

2014 m.

Toliau rengiamos dvi monografijos, dainų semantikai skirtos monografijos galutinis parengimas.

Tęsimas dainų šaltinių rengimas. Galutinai parengiamas spaudai *Lietuvių liaudies dainynas, t. 23*.

2015 m.

Toliau rengiama monografija apie dainų melodikos raidą.

Tęsimas dainų šaltinių rengimas. Galutinai parengiamas spaudai *A.R. Niemio dzūkų dainų rinkinys*.

Organizuojama tarptautinė mokslinė konferencija, skirta šiuolaikinės dainologijos problematikai aptarti, dainų tradicijos kaitai ir tęstinumui aptarti Europos kultūrose. Parengiama ir teikiama paraiška (-os) finansavimui.

2016 m.

Galutinai spaudai parengiama monografija apie dainų melodikos raidą.

Galutinai parengiamas spaudai *Lietuvių liaudies dainynas, t. 23*.

Gavus finansavimą, surengiama tarptautinė mokslinė konferencija, skirta šiuolaikinės dainologijos problematikai aptarti.

6. Numatomi rezultatai:

Baigus vykdyti tęstinėje programoje numatytus tyrimus, bus parengti 6 leidiniai, iš jų 3 monografijos ir 3 fundamentinio pobūdžio dainų šaltiniai:

- 1) Monografija *Lietuvių dainų melodijų ir dainavimo raidos bruožai*.
- 2) Monografija *Dainų semantikos vingiais*.
- 3) Monografija *Mokslininkai tautosakos erdvėse (20 a. – 21 a.pr.), kn. 1*.
- 4) *Lietuvių liaudies dainynas, t. 23: Vestuvių dainos, kn. 6. Kraičio išvežimo ir išvažiavimo pas jaunąjį dainos*.
- 5) *Lietuvių liaudies dainynas, t. 24: Vaišių dainos*.
- 6) *A.R. Niemio dzūkų dainų rinkinys*.

Tai turėtų būti nedidelės tyrėjų grupės svarus mokslo indėlis į lietuvių tradicinės kultūros praeities ir dabarties tyrimus.

7. Rezultatų sklaidos priemonės:

Atliktų tyrimų sklaidą turėtų užtikrinti parengtų darbų publikavimas, gavus leidybos reikalams reikiamų lėšų. Tarpinių ir galutinių rezultatų viešinimui numatomas vykdytojų dalyvavimas šalies ir ypač tarptautiniuose renginiuose (konferencijose, seminaruose, šioms moksliniam vizitams bus siekiama finansavimo). Tyrėjai planuoja dalyvauti ir pristatyti savo darbus 2013 m. Vilniuje vykstančiame tarptautinės folkloro naratyvų asociacijos ISFNR kongrese. Taip pat viešinant tarpinius ir ypač jau paskelbtus rezultatus, knygas numatoma pristatyti kultūriniuose renginiuose, tarp jų Vilniaus knygų mugėje, aktyviai bendradarbiauti su kultūrine žiniasklaida, pateikiant informaciją įvairiais jos kanalais (radijas, televizija, internetas, periodinė spauda). Be minėtų sklaidos priemonių, planuojama 2016 metais organizuoti tarptautinę konferenciją (gavus jai finansavimą), kurioje bus pristatyti ir platesniame moksliniame kontekste aptarti programos rezultatai, ypač aktualizuojant dainų tyrimų bei jų šaltinių leidybos dabartinę būklę.

8. Preliminarus programos lėšų paskirstymas (tūkst. litų):

Eil. Nr.	Išlaidų pavadinimas	2012 metais	2013 metais	2014 metais	2015 metais	2016 metais	Visai programai (suma)
1.	Programai skirti norminiai etatai, lėšos	6 190,8	6 190,8	6 190,8	6 190,8	6 190,8	954

2.	Kitos lėšos planuojamos programai vykdyti (iš kitų, institutui skirtų valstybės biudžeto bazinio finansavimo lėšų)	0	0	0	0	0	0
	Iš viso	190,8	190,8	190,8	190,8	190,8	954

9. Programos trukmė:

2012 - 2016 metai.

10. Programos vadovas:

doc. dr. Bronė Stundžienė, LLTI vyresnioji mokslo darbuotoja; mob. tel. +37065668209, brone@liti.lt